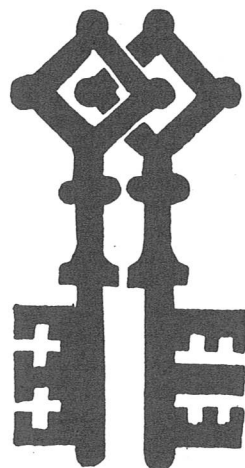
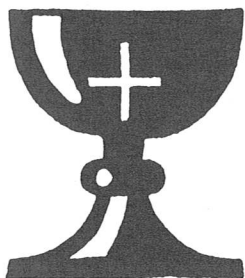
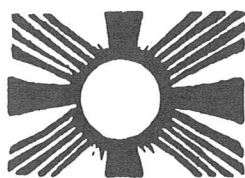
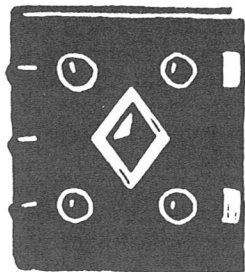

RE-FORMATIO

MEDDELELSER OM KIRKELIG FORNYELSE

4/1985

JESUS BEDER FOR SIN KIRKES ENHED

VI hører meget om de ædle hedninger; skulle vi være fristede til at glemme dem, skal vor tids hedninger nok minde os om dem; helst vil de slette skellet mellem Jesus og de ædle hedninger – man vil så at sige gøre også ham til en ædel hedning.

Sokrates er vel den af hedenskabets store, som især bliver draget frem i religionsblanderiets tjeneste. Så stor og så ædel, så fornem en sjæl – som Jesus selv (»mindre måske, men alligevel«).

Sokrates var en stor personlighed. Hans død var tragisk og heroisk, som den ædle hednings ofte er det. Hvem mindes ikke med et sug af betagelse beretningen om hans sidste timer, om hans samtale med vennerne, medens skarntydegiften bredte sig i ham; med et stænk af humor minder han dem endda om, at han skylder lægeguden Asklepios en hane.

Anderledes med Jesu afsked. Han gør nu først og fremmest det mærkelige, at han fejrer et måltid med dem, et måltid til gentagelse, af brød og vin, hvori han irrationelt nedlægger *sig selv*, så at dette brød og denne vin på uforklarlig vis skal bære Guds kærlighed i kød og blod ud til dem, som tror; allerede dermed er alt sagt – for at forstå ham må vi følge helt andre tankebaner.

Men så kastes også lys over forskellen mellem Jesus og *Sokrates*; de træk, som kendetegner *Sokrates*'s afsked, findes ikke her.

Jesu afsked er smertefuld og oprivende, fordi den er så ensom. Men tragisk er den ikke, for tragedien forudsætter i al sin ædelhed en tomhed – men her er Nadverens kærlighedsmættede virkelighed, som tillader smerte, men ikke tomhed; her er ikke den kolde skæbne eller et blegt gudsbegreb, men Guds villie, den Gud, som ikke blot er voldsomhed, men også kærlighed.

Hans afsked er ikke heroisk, for han savner heroismens kækhed og selvbevidsthed. Og humoristisk er den i hvert fald ikke.

Sokrates var sammen med sine venner, og de rykkede dybt grebne sammen om ham; Jesus var nok sammen med

sine venner, og de rykkede dybt grebne sammen om ham; Jesus var nok sammen med sine venner, men de forstod intet, tænkte kun på deres eget eller på de fattige eller andre i denne forbindelse uvæsentlige ting, øjeblikkets forfærdelige storhed sansede de slet ikke.

Jesus er helt alene. Han er ikke en tragisk helt, men Guds Søn på denne jord, som omskaber Nadverens elementer, så de gløder af hans eget nærvær. Han er Gud og menneske; hans menneskelige smerte er nøgen og uhjælpelig, og der ligger — paradoxalt — hans guddommelighed.

Her, i Jesu ypperstepræstelige bøn, er det dog ikke denne smerte, som kommer til udtryk, den er udtrykt andet steds. Og dog er erindringen om den nødvendig. Uden den forstår vi ikke højheden i Jesu ord.

Han beder for sin Kirkes enhed. Han kender sine disciple og beder for dem — i al deres svagheit — og for dem, som ved deres ord skal komme til tro på ham — og så er Kirkens historie jo begyndt.

Han beder om, at de alle må blive eet, som han er eet med Faderen, og de er eet med ham selv.

Vi er i vor delte kirke og her hos os selv i vor hårdkogte forstandsdyrkelse vanskeligt stillede, når vi vil forstå hans ord.

Det er, som de glider forbi den sandhed, vi kender, løber parallelt med den. Men netop er de fulde af håb for os. For hvordan skal det gå os, hvis Kirkens historie og Kirkens enhed skal udvikle sig efter vore retningslinier?

Heldigvis viser Jesu ord her, at han har sine egne retningslinier. Hans kærligheds kraft er drivfjederen, og hans ord overrasker os.

Vi lægger jo nemlig mærke til en udvikling i sprogbrugen. Hvor statisk dette stykke end kan forekomme os, så er det dog ikke aldeles det samme, som siges fra først til sidst.

Vi lægger mærke til ordet »tro»: »... at de alle må være eet, lige som du, Fader, i mig, og jeg i dig, at også de må være

eet i os, så verden må tro, at du har sendt mig».

Men han går videre: han taler om den herlighed, som han har fået, for at alle må være fuldkommen eet — ... så at verden kan erkende, at du har sendt mig og har elsket dem, lige som du har elsket mig».

Og endelig ønsker han, at de må skue hans og Faderens herlighed.

Der er i sandhed en stigning fra »tro» over »erkendelse i kærlighed» til »skuen». Og dog er det ikke tre forskellige erkendelsesformer, men een og den samme, som en blomsterkrone, der folder sig langsomt ud.

Til syvende og sidst hænger det sammen med, at vi aldrig kan rive os løs fra roden; kærlighedens erkendelse og beskuelsen af herligheden vil altid være forbundet med netop troen på den korsfæstede og opstandne Herre og Frelser.

Den korsfæstede og opstandne Herre er af evighed. I Nadverens sakramente er han nærværende — og der finder vi freden og enheden. Der hviler vore hjerter i Guds kærlighedsobjektive sandhed — og der erhverver vi kraften til den personlige tro og bekendelse, der gør det muligt at handle sagligt, rigtigt, i oprigtighed og kærlighed, og som dermed rydder det usaglige følelsesvæld af vejen, som spærrer for den dybe forståelse mellem kirkesamfundene.

Der finder vi den glæde, som baner vejen for den sande tro og den bekendelse af vore synder, som er nødvendig, om vi skal finde frem til den dybe samstemthed, som bundet dybere end vore tilfældige indfald.

Om vi tror og bekender vore synder, er Kirkens enhed på vej. Den sande Kirke har sin rod dybt i Kristi væsen, han, der, som det hed, var elsket af Faderen før verdens grundlæggelse. Mere end det: den verden, som blev grundlagt, får sin mening og sin lykke fra Kirkens kildepring; den hele stumme skabning er afhængig af os.

Både medmenneskeligt og kosmisk afhænger alt af den Kirke, som har sin en-

hed i Kristus.

*Prædiken ved Landskonventet
for »Fællesskabet Kirkelig Fornyelse»
i Opstandelseskirken, Albertslund,*

den 18 maj 1985
Ef. 4, 1-6 / Johs. 17, 20-26

Gert Holthor

DEN NYE NORSKE HØJMESSE

GENNEM en lang årrække har man i Norge arbejdet på udformningen af en ny højmesseliturgi og andre ritualer til brug i kirken. Dette arbejde er nu tilendebragt og autoriseret; endnu mangler blot trykningen og indbindingen af de endelige — sikkert meget smukke — alterbøger og ritualbøger. I det følgende vil der blive givet et rids af den liturgiske udvikling i vort broderland og en gennemgang af det vigtigste resultat: den nye højmesse. Undervejs vil der blive draget sammenligninger med udviklingen hos os — ja den vil jeg starte fremstillingen med.

For en tid siden kunne man i en avis læse, at arbejdet med en ny højmesseliturgi og en ny alterbog for den danske kirke skulle kunne blive færdigt i dette år. Det må vist bero på en misforståelse! Både det forslag til nyt nadverritual, der i 1972 i »Foreløbige ændringer i ritual- og alterbog» blev autoriseret til prøvebrug, og den betænkning om »De bibelske læninger i gudstjenesten», der udsendtes i 1975, har jo været genstand for så alvorlig og kvalificeret kritik, at det må være utænkeligt, at der kan blive tale om autorisation, før der er sket endda meget afgørende ændringer. Også det forslag til nye gudstjenestekollekter, som det er blevet tilladt at benytte i visse kirker, er af en sådan karakter, at der umuligt kan blive tale om autorisation, før hele materialet er blevet kritisk gennemarbejdet.

I det hele taget kan man undres over, at det rent »teknisk» har været muligt at prøve disse ting i den skikkelse, de har været fremlagt. Den første bog er i et

meget lille format og må stadig suppleres med den gældende alterbog, d.v.s. i samme gudstjeneste kan man risikere at skulle skifte flere gange mellem de to bøger! Bogen med de nye bibelske læsninger er ikke bedre anvendelig, da den har et så utydeligt tryk, at mange præster sikkert ikke har kunnet læse den ved alteret. — I Norge har man under det tilsvarende arbejde båret sig helt anderledes ad. Efterhånden som forslagene er blevet udarbejdet, har man ladet dem trykke med store, klare typer og foretaget en opsætning, der kunne svare til den kommende alterbog — og sat det alt sammen i en nydelig ringbog, så resultatet virkelig var til at bruge ved alteret i en forsøgsperiode. I denne ringbog har man så kunnet udskifte visse sider, efterhånden som man nåede det endelige resultat.

Når spørgsmålet drejer sig om ny »alterbog» og »ritualbog», som bøgerne hedder på dansk, har jeg endnu ikke set, om man har drøftet at ændre denne ret tilfældige danske tradition og i stedet som i andre kirker — også lutherske — få lavet en rigtig »messebog», d.v.s. en bog, der indeholder alt det, der skal bruges ved alteret: selve messens, gudstjenestens liturgi. En sådan bog bør forsynes med en række brede bånd i forskellige farver; men først og fremmest må teksterne være trykt med så store typer, at præsten har let ved at læse dem. Endvidere skal de egentlige liturgiske led trykkes, så præsten f.eks. ikke behøver at bladre midt i en bøn.

Disse ydre, men vigtige ting har de ansvarlige i den danske kirke ofte behand-

let meget overfladisk. Med den såkaldte »Prøvealterbog» fra 1958 fik vi endelig en alterbog af et så manerligt format, at der kunne ligge et manuskript i den. Men så havde man været så genial at sætte kollekterne, der skulle kunne læses med bogen liggende på alteret, med små typer, og sat bibelteksterne med større typer, hvilket jo var overflødigt, da præsten holder bogen løftet foran sig under oplæsningen! Engang købte jeg en ny ritualbog for at have noget pænt i hånden til konfirmationen. Først under selve handlingen opdagede jeg, at den nye udgave adskilte sig fra den tidligere på den måde, at jeg under hvert barns konfirmation måtte bladre frem og tilbage!

Man kan udmærket beholde det gamle, danske navn »alterbog»; men så bør denne bog selvfølgelig indeholde *alt* det, der hos os sker ved alteret, så det egentlige »nadverritual» ikke mere står i en anden (og endnu mindre bog), »ritualbogen». Denne bog skal så blot indeholde ritualer til dåb, konfirmation, vielse og begravelse. Det nærmeste, vi er nået dertil i den danske kirke i nyere tid, er den smukke »Alter-Bog» fra 1901 (hvor man endnu sagde: Sankt Paulus!) Her finder vi også ritualer for »Kristi Nadvers Sakramente» — men desværre også de øvrige ritualer.

I denne forbindelse er der i vor tid kommet endnu et spørgsmål, som jeg overhovedet ikke har set behandlet i den hjemlige liturgidebat. Det er spørgsmålet, om vi ikke også i vores kirke — som i Norge ifølge den nye liturgi, i Sverige, i adskillige andre lutherske kirker, i den anglikanske og den romerske kirke vil give adgang til, at lægfolk læser epistelen og en eventuel tekst fra Gamle Testamente. Til dette formål har man ofte bragt de bibelske læsninger i en bog for sig, en smuk bog, man undertiden kan se ligge på en pult i koret. Men dette medfører den ulempe, at præsten ved tjenester, hvor han selv læser teksterne, atter har to bøger liggende på alteret.

Inden jeg går over til at gennemgå den

norske højmesse egentlige indhold, kan der måske blive plads til at omtale nogle af de ting, man kan læse om i Alterbogens indledning. — Ja, aller først bør nævnes noget, der vist ikke er gået op for ret mange herhjemme, at man i Norge for få år siden stort set afskaffede den præstekjole med pibekrave, som man har haft fælles med Danmark i århundreder. Præstedragten består nu af den lange, snævre messeskjorte, der kaldes »alba» med en »stola» i forskellige farver afhængig af kirke-årstiden, et bredt bånd lagt over skulderen og fastholdt af et bælte. Det er den præstedragt, som de fleste danske missionærer bruger ude på missionsmarken — i Norge blot i en noget stiliseret skikkelse. Hertil føjes så en messehagel under den egentlige nadverliturgi, selvfølgelig også i de forskellige farver.

Ud fra et luthersk nadversyn er det værdifuldt, at den norske præst nu får anvisning på, at han under salmen inden nadveren skal lægge brød på patenen og hælde vin i kalken. Der må vel være underforstået: i mængde svarende til altergæsternes antal, som det påbydes i »Danmarks og Norges Kirke-Ritual» af 1685 (der just er blevet ny-udgivet 300 år efter). — Den fælles vesterlandske tradition, at patenen skal lægges som låg over kalken og dækkes af et »kalkklæde» nævnes også. Endvidere gives der anvisning på brug af lægfolk som tekstlæsere (fra en læsepult) og til andre opgaver i den hellige tjeneste. Til de »almindelige bestemmelser» hører også, at man kan bruge en indgangsprocession under den første salme med præst, kirketjener, tekstlæser, kor, evt. konfirmander og andre, der den søndag har en særlig opgave. På samme måde også en udgangsprocession. Een af gudstjenestens salmer kan erstattes af en bibelsk salme.

Med glæde konstaterer man bestemmelsen om, at i tilfælde af, at præsten får hjælp under uddelingen, går den celebrerende præst (normalt stedets præst) med patenen og medhjælperen (diakonen) med kalken. — I Prøveritual-

bogen har man mod al kirkelig tradition anført det modsatte. Stedets præst begynder uddelingen, så han eventuelt kan bortvise udøbte eller mennesker af en anden konfession. — Den såkaldte »kontinuerlige» uddeling gives der også adgang til.

På grund af det just nævnte »Kirke-Ritual» har den danske og den norske gudstjeneste stort set fulgtes ad indtil slutningen af forrige århundrede. Først i 1887 fik man i Norge en højmesseliturgi, der på en række punkter adskilte sig fra den danske. I de år skete der i næsten alle lutherske kirker et restaureringsarbejde for at rette op på rationalismens ødelæggelser og finde tilbage til den gamle lutherske messe, ja ofte helt tilbage til oldkirkens gudstjeneste, som forskningen netop på den tid havde vundet rigere indsigt i. Et fint eksempel er den slesvigske liturgi fra 1892, der var den gældende, da vi fik Nordslesvig tilbage, og som det har været tilladt at bruge siden.

Den norske højmesse af 1887 havde således fået den gamle indledning tilbage, det såkaldte »kyrie» og »gloria», det første led her kombineret med en syndsbe kendelse. Af de øvrige ændringer var den vigtigste genindførelsen af den udvidede nadverliturgi — ikke blot, som vi har haft det siden 1912, et »sanctus», helligsangen, men også den forudgående lovprisning, »præfationen». I de kommende år var menighederne frit stillede, om man ville genindføre denne såkaldte »prosamesse» eller beholde de sidste rester af »salmemessen» fra Kirkeritualets tid. Men i løbet af en snes år sejrede den nye messe (d.v.s. i virkeligheden den gamle) fuldstændig, så den kunne videreføres med ritualet af 1920, der i store træk har været gældende indtil det, der først nu er blevet autoriseret.

I Danmark var det lige ved at gå som i Norge, idet »Det kirkelige Raad» i 1886 udsendte et forslag til en udvidet højmesseliturgi. Her drejede det sig bl.a. også om indførelse af en slags kyrie og gloria; men man vovede ikke at gøre noget

ved nadverritualet. Man havde bestemt, at denne liturgi skulle tages i brug 1. søndag i advent 1887; men det hele druknede i en ganske usaglig diskussion. Dengang gik adskillige gammelgrundtvigske ind for forslaget, ja ønskede mere af den gamle liturgi med; men den tids »højkirkelige» prælater gik imod alle »noviteter» og lagde deres klamme hænder på alt. Først med det nugældende ritual af 1912 nåede man et meget lille skridt på vejen, så den danske højmesse er i dag med hensyn til liturgisk udfoldelse den mest puritanske i hele den lutherske verden. Ja, der er adskillige reformerte kirker, der i vor tid har overtaget en række træk fra den lutherske og vesterlandske tradition, som vi endnu ikke har vundet tilbage!

Egentlig kunne der nævnes en forudsætning mere for den nye norske liturgi. Som den liturghistoriske forskning tog et stort skridt frem i sidste halvdel af forrige århundrede, skete noget lignende et godt stykke ind i dette århundrede. Frugter deraf var f.eks. den fornemme, tyske lutherske »Agende» fra 1955 og den lige så lodige amerikanske, lutherske »Service Book» fra 1959. Som et af de sidste resultater af denne »bølge» må den norske »En prøveordning for høymessen i den norske kirke» fra 1969 ses, et meget dygtigt arbejde. Bag forslaget var et udvalg af personer fra den norske kirke i hele dens bredde. Det grundlæggende arbejde blev udført af dr. theol. Helge Fæhn; det var i de tider, hvor man til en opgave af den karakter respekterede både faglige kvaliteter og personlig fromhed! Hos os var vi *nær* ved at komme et godt stykke af vejen med udsendelsen af Prøvealterbogen i 1958 og Proveritualbogen i 1963. Til en vis grad var dette arbejde også udført af sagkyndige, der havde en klar bevidsthed om at ville stå i den lutherske og vesterlandske tradition og samtidig besad en vis åbenhed overfor den nye viden om oldkirkens gudstjeneste.

Det danske forsøg blev standset dels af kirkepolitiske grunde og dels under

påvirkning fra »ungdomsoprøret», der her som alle vegne kom til at betyde en voldsom kvalitetsforringelse af alt. Det var de tider, hvor liturgi var noget, som enhver konfirmand eller spejder kunne »lave»; det var »rødvins- og ostemadsnadverens» nu forlængst forsvundne tid. Rester deraf er de hjemmestrikkede kollekter og ind- og udgangsbønner, der både indholdsmæssigt og sprogligt nærmest skærer i ørerne på en, når man kommer ud for dem. I hele den kristne kirke måtte man igennem denne tid, ofte kujoneret af ungdommelige »magthavere» — eller måske snarere af voksne, der virkede i ly af dem!

Under den anglikanske gudstjenestereform gik det sådan, at »proveliturgien» klart var bedre end det endelige resultat, der var påvirket af »det kirkelige ungdomsoprør». Det samme gælder i Norge; den nu autoriserede liturgi er af ringere kvalitet end »Prøveordningen». Også af den grund vil det være et gode, hvis liturgiarbejdet hos os ville trække ud, så vi kom længere bort fra den bølge af overfladiskhed, der prægede de år. (Helt det samme må man ønske for arbejdet for en ny salmebog, der så småt forberedes. I andre kirker, hvor dette just er tilendebragt, skal man nok i mange år fremover komme til at sukke over det alt for tidsprægede resultat).

Når man betænker, at det kun er 100 år, siden den norske og den danske højmesse skiltes, er forskellen mellem dem næsten utrolig; jeg må her nøjes med at pege på det mest iøjnefaldende. — Hvor den danske højmesse endnu ikke har fået det gamle kyrie-led tilbage, det trefoldige råb til Gud: »Herre, forbarm dig over os!» (undtagen, hvor man satte nr. 364 på nummertavlen), har man i den norske højmesse *fire* melodier til kyriet, svarende til kirkeårets forskellige tider. Det er endda i skikkelse af en kombination af den græske og den norske form: »Kyrie eleison, Gud Fader miskunne deg!»

Derefter synges gloria, englenes lov-sang julenat, efterfulgt af den skønne

oldkirkelige hymne, »laudamus» i alt i *fire* mulige skikkelser. Først blot i form af de indledende sætninger: »Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi ophøyer deg. Amen». Dernæst hele laudamus, sunget vekselvist af kor og menighed. Den tredje form er hele laudamus, sunget af menigheden. Endelig er der den fjerde form, der svarer til den, der gerne bruges hos os, når præsten tager mod til sig og får disse to led indført: laudamus i gendigtningen, »Aleneste Gud i Himmerig» (DS 360) — de sidste tre vers eller kun det andet vers.

Så følger dagens kollekt og de bibelske læsninger, der er et så stort kapitel for sig, at det vil blive gemt tilsidst. — Derefter komme »credo», enten Den apostolske trosbekendelse eller Den nikænske, begge reciteret af præst og menighed — ikke sunget, som det er ret almindeligt hos os. Man kan undre sig over, at man ikke har turdet vove den egentlig selvfølgelig flytning af credo til efter prædikenen, som man har gjort i den anglikanske og den romerske kirke. Vores placering lige efter evangelielæsningen er jo en trist arv fra den senmiddelalderlige messe, hvor prædikenen oftest var udeladt. Den logiske mening er jo, at vi svarer på Skriftens oplæsning og udlægning i prædikenen med at sige: »Jeg tror ...»

Efter prædikenen kommer det, som vi kalder »kirkebønnen» — i Norge bedt fra alteret. Når der tales om den danske højmesses fattigdom, tænker mange især på de tabte led som f.eks. kyrie og gloria; men til en vis grad har vi også tabt forståelsen for det vigtige led i gudstjenesten, der er kaldt »menighedens store forbøn». Hvad vi har tilbage, er ofte en from subjektiv bøn, hvor præsten (overfor Gud?) understreger, hvad han lige har sagt i prædikenen; hertil føjes så noget med dronningen, vore søfolk og de fattige ... Eller man bruger ordret den formular, der findes bag i salmebogen (den med ordets »friløb»), hvis korthed bevirker, at det går op for de færreste, hvilken stor tjeneste for verden de her

skal øve.

I den nye norske højmesse fylder »menighedens forbøn» i alt 14 sider, hvortil kommer »Det store litan» at bede i fastetiden. I alle de fire skikkelser af denne forbøn er bønnerne delt i afsnit, der har ens slutning, så organist og menighed ved, hvornår man skal falde ind f.eks. med disse ord: »Herre, hør vor bøn». I de tre former er der gjort plads til særlige, aktuelle forbønsemner. Inden kirkebønnen har »klokkeren» eller en anden fra menigheden læst bekendtgørelserne fra læsepulten og herunder meddelt eventuelle særlige bønneemner ved denne gudstjeneste.

Efter »forbønnen» følger »menighedens takkoffer» enten i form af pengegaver lagt i en slags »klingpung» rakt ind i kirkebænkene eller i form af »offerang» til alteret, der jo også er kendt hos os. Som i vores »Prøveritualbog» er der her plads til en kort bøn, bedt af præsten, om Guds velsignelse over disse gaver.

Nu kommer vi til højmessens mest centrale del, der hos os indledes med ordene: »Opløft Eders hjerter til Herren», hvorefter vi straks går over til: »Hellig, hellig, hellig ...» og dermed springer den egentlige lovsang, præfationen over! I Norge har man forlængst genindført, at indledningen sker i den dialogiske form, der stilmæssigt har sin rod helt tilbage i den jødiske gudstjeneste, hvor præsten siger: »Løft deres hjerter!» og menigheden svarer: »Vi løfter våre hjerter til Herren». O.s.v. Siden 1887 har man haft præfationen kun i een skikkelse; nu får man den i syv former, svarende til kirkeårstiden, d.v.s. det er kun de midterste sætninger, der skifter, medens både indledning og afslutning normalt er den samme hver gang. I den danske »Foreløbige ændringer ...» er der mulighed for at bruge een præfation!

Sanctus, helligsangen er hos os i modsætning til al tradition i kirken taget fra Åbenbaringsbogen (4,8). Den næsten gemtylige massealtergang, man oplever i bysogne de senere år, skyldes måske for en del, at vi ikke bruger helligsangen fra

Esajas kap. 6, hvor profeten bærer ved mødet med den hellige Gud. At vores nadver betyder en lignende, nej en endnu større Guds-nærhed, skulle også understreges ved, at vi synger bønner om forbarmelse til Gudslammet, der »bar al verdens synder»; men den salme stryges ofte, eller man nøjes med at aflire et enkelt vers.

I den norske liturgi er der *tre* forskellige melodier til helligsangen, det samme til »O du Guds Lam» (her i prosa-formen) at bruge til forskellige tider af kirkeåret. — Man er i det hele taget ikke bange for at kræve noget af menigheden deroppe. Jeg ved om et dansk sogn, hvor man efter at have brugt ritualet af 1912 i et par menneskealder endnu ikke har vovet at bede menigheden synge det gentagne »Hosianna i det højeste». Eller det er måske blot degnen, der er kontrær?

Nu afdøde pastor C. B. Hansen stillede engang det spørgsmål, om danske menigheders såkaldte tilbageholdenhed vedrørende liturgiske udvidelser ikke blot skyldtes »dovne degne», d.v.s. de, der siger til præsten, at »den slags bryder menigheden sig ikke om her». Efter min erfaring skal vi aldrig tro på den slags »gode råd»! Ved et stiftsmøde i anledning af Prøveritualbogens messe udtalte en præst sin glæde over at »den slags kunne danske menigheder heldigvis (!) ikke lære at synge». En præst, der havde været missionær i Indien i en menneskealder svarede dertil, at hans menigheder derude sang disse ting med glæde. En anden præst (en luthersk?) sagde i øvrigt: »Jeg kan ikke fordrage dette her: Herre, forbarm dig!»

Selve nadverindvielsen kan ske på to måder. Den kan indledes med en bøn, der meget ligner vores »Opstandne Herre og frelser ...» Egentlig er dette forbavsende, da man i dag ved, at bønner på det sted altid har været rettet til Faderen. Den alternative bøn *har* denne indledning. At man anbringer Faderen inden indstiftelsesordene er også forbavsende, da den overalt hører til selve

modtagelsen af sakramentet; men selvfølgelig bedes denne bøn af præst og menighed. Heldigvis kommer »O, du Guds Lam» efter indvielsen og ikke som hos os, hvor placeringen blot synes at være taget fra et musikprogram til opførelse af en katolsk messe!

Efter indstiftelsesordene kommer som et alternativ en bøn, der har en svag mindelse om den ældgamle »anamnese», ihukommelsesbønnen. Ofte kan man blive noget mistrøstig under studiet af en eller anden højmesseliturgi, når man ser, hvordan der kan være en overflod af liturgisk udfoldelse på områder, der ikke har alt for stor betydning, og så mærker en svaghed, måske »uldenhed», når man kommer til centrum, nadverindvielsen. Erik Kyndal påpeger i sin bog »Nadverlære og nadverfællesskab», som nylig gav ham doktorgraden, hvordan den oldkirkelige såkaldte »store takkebøn» med ihukommelsen af alle Guds velgæmninger fra skabelsen over frelsen til den endelige sejr – samt »epiklesen», påkaldelsen af Helligånden desværre helt mangler i den danske højmesse. I nogle af de førnævnte lutherske liturgier fra den sidste menneskealder og i Prøvetrualbogen er begge dele kommet med til en vis grad – og nu i den norske i en endnu mere beskeden udgave og kun som et alternativ. Denne bønns store betydning ved nadverfejringen understreges også stærkt i det berømte Lima-dokument, bl.a. udgivet af Det økumeniske Fællesråd i 1984 – et arbejde, der er resultatet af drøftelser mellem teologer fra de fleste konfessioner – også Romerkirken.

En ordentlig behandling af spørgsmålet om gudstjenestens kollekter og skriftlæsninger, især valget af en gammeltestamentlig tekst for epistel og evangelium kræver en hel ekstra kronik, så jeg må nøjes med nogle antydninger.

I den nye norske højmesse har man vowed at gå det store skridt at afskaffe den gamle lutherske kollektrække, som man hidtil har haft fælles med den danske kirke, de såkaldte »Veit Dietrich-kollekter», der først udkom på dansk i

1556. Man valgte heller ikke at gå over til de såkaldte »Missale-kollekter» fra den tidlige middelalder, som den anglikanske og til en vis grad den svenske kirke har haft fælles med Romerkirken. Personlig kunne jeg udmærket tænke mig indførelse af de klare og letfattede Missale-kollekter i hvert fald som et alternativ; jeg har jævnligt brugt dem i Prøvealterbogens oversættelse. De er blot så korte, så de burde have nogle formelle udvidelser, så de stilmæssigt falder mere sammen med de nugældende. Derved ville man lettere kunne fæste sig ved deres indhold. På den anden side er de gamle lutherske kollekter så stærke og karske, at jeg nødig ville undvære dem helt. Men jeg er vis på, at de kunne beholde denne karakter ved en stramning og forkortelse måske med en tredjedel, hvorved kritikken imod dem kunne gåes et stykke i møde.

I Norge har man valgt at udforme en hel ny række, efter mit skøn egentlig ikke dårlige, virker nærmest som en mellemting mellem de to nævnte kollekt-rækker og har en passende korthed. Den værst tænkelige form for kollekter er lange stykker, kunstfærdigt udført prosa; den slags kan man ikke sige højt i en kirke år efter år. Forudsætningen for at kunne »lave» kollekter er, at man selv har bedt skrevne bønner i årevis, f.eks. efter Dansk Tidebog. Det samme gælder i øvrigt *al* liturgi, den må prøves igen og igen, d.v.s. bedes! Mest katastrofalt med hensyn til kollektfabrikation er, hvis man tankeløst afskaffer den stadige bekendelse til den treenige Gud, ham der trods alt »regerer» over sine fjender – samt bekendelsen til forsoningen og frelsen, der ligger i det gentagne »ved HAM». Så har man ikke fattet en smule af, hvad højmassen, nadvergudstjenesten er!

At vi skal have en læsning fra Gamle Testamente, kommer vi vel ikke uden om, når alle andre af denne jords kirker får det! Efter hvilke principper sådanne tekster skal vælges, bør overvejes grundigt, og der må være inspiration at hente i nye lutherske messeordninger samt i

den moderne anglikanske og romerske messe. Principperne bag udvalget i »De bibelske læsninger ...» er meget tvivlsomme, og resultatet falder kun i meget få tilfælde sammen med udvalget i den nye norske højmesse. – Til slut bør det måske noteres, at den danske ide at bruge

epistelteksterne som ukommenterede udgangslæsninger har nordmændene selvfølgelig ikke overtaget. Det vil sikkert ingen af denne jords kirker nogen sinde gøre!

Poul Ulsdal

ENGLE - MYSTIK OG VIRKELIGHED

DET er en mærkelig tid, vi lever i. Mens man gør landvindinger inden for snart sagt enhver viden-skab, lader det til, at kendskabet til Bibelens verden, underets verden, den Himmelske verden går tilsvarende tilbage. Det forekommer mig, at vi i den kristne kirke lever et forarmet liv, fordi meget af det, Bibelen taler om, er blevet os fjært og uvirkeligt. Hvad ved kristne f.eks. om Himmelen – og hvad værre er: hvor er himmellængselen? Det er som om kendskabet til Guds verden er gået tilbage blandt kristne. Jeg skulle i aften forsøge at sige lidt om det hjørne af den himmelske verden, som hedder: Engle. Det bliver nærmest et vidnesbyrd. For Bibelens tale om engle er blevet til så stor inspiration og glæde for mig. – Og hvis nogle af jer synes, at jeg går hen og bliver en smule sværmerisk, så kan jeg kun sige, at jeg også tidligere har ment som de fleste: nemlig at det med himmelen og engle er så langt ude i kristendommens periferi, at man gør klogest i at holde sig fra det. Ellers kunne man jo risikere at blive sektærisk. Og det vil man jo nødig kaldes. Men jeg kan sige som Paulus: »Barmhjertighed blev mig til del». – Og hvis en og anden her i aftenens løb går hen og bliver klar over, at »så stor er Gud» og går hjem og takker for englevagt, så har denne bibeltide ikke været forgæves.

Det er ikke sværmeri, der samler os – men *sund, bibelsk tale*. Det er, som en har sagt: den bibelske omtale af englene

»skal udvide vort syn på Guds Riges rigdom og omfang».

Og endnu en ting: at tale og prædike om engle er *evangelisk-luthersk*. Luther siger i en af sine bordtaler, at på Sct. Mikaelis Dag – den 29. september – også kaldet »Alle engles Dag» – »På den dag», siger Luther, »skal alle fromme, gudelige prædikanter tale tydeligt, ordentligt og kristeligt om Himlens Hærskarer». – I Christian den 3.s ordinans står der: »På Alle engles Dag skal der prædikes om englene, for at alle kunde erkende, hvor megen tak vi skylder HERRENS sendebud». (Lauritzen s. 58). Det er altså på solid Bibelsk og Luthersk grund, vi nu begiver os i lag med emnet.

At der altid har været mennesker i og udenfor Kirken, der mere eller mindre har *benægtet englenes eksistens*, kan vi gå let hen over. Vi kan kun sige: stakkels mennesker, hvis virkelighedsforståelse begrænser sig til det, de kan se, smage og føle på. Det er en kendt sag, at en af rationalismens store bannerførere: Schleiermacher, henførte Bibelens tale om engle til myternes og æventyrenes verden. Det er godt, at vi er mere forpligtede på Den Hellige Skrift end på Schleiermacher.

Vores Bibel vrirler med engleåbenbarrelser. Engle omtales *mere end 300 steder*, og interessant er det, at de fleste steder er at finde i NT. Det kunne jo ellers være rimeligt at mene, at englene hørte den forberedende åbenbaring til. Men det er altså ikke tilfældet.

Hvad er en engel? Det græske ord »angelos» betyder *sendebud*. En engel er et sendebud. Enkelte steder ser det ud til, at ordet bruges om *mennesker* 1) (f.eks. i Åb.: »Skriv til menighedens engel i Laodikea» – de fleste teologer er enige om, at der her er tale om menighedsforstanderne i de pågældende menigheder). 2) Ordet engel bruges endvidere om *de onde ånder* – Djævelens sendebud. I 2. Pet. 2,4 tales der om, at »Gud ikke skånede de engle, der syndede, men kastede dem i afgrunden». Og Jesus taler i Mt. 25,41 om dem, der ved den endelige dom skal være forbandede: »... går bort til den evige ild, som er beredt Djævelen og hans engle».

3) I GT tales der af og til om HERRENS engel som om det er *KRISTUS selv*. Hvis det er en sand tolkning, viser det, hvordan Jesus allerede åbenbarede sig i den gamle pagt.

4) Endelig bruges ordet engel om »de skabte væsener i den himmelske verden», som tjener Gud med uophørlig lovsang og tilbedelse. Og det er om disse væsener, jeg vil tale nu.

Englene er *skabte væsener*, ligesom menneskene. De er uden tvivl skabt før mennesket (se Job 38,7), ja, måske før Gud skabte himmelen og jorden. En *legende* fortæller, at englene var med i Guds rådslagning om, hvorvidt mennesket skulle skabes. Men den bibelske begrundelse for englenes skabelse forud for mennesket ligger deri, at Djævelen, som jo er en falden engel, optræder i Paradiset. Ifølge Bibelen hørte Djævelen oprindelig til Guds engelehær. Men da Han gjorde oprør imod Gud, blev Han og hans tilhængere nedstødt fra Himmelen (2. Pet. 2,4 og Jud. 6).

Englene er skabt af Gud – i Hans bilde, og de har i modsætning til menneskene holdt fast ved deres jeg/du-forhold til Gud. Fordi de er uden synd, kan de færdes i Guds umiddelbare nærhed, tale med Ham og tjene Ham uhindret. De er altid hos Ham og udstråler Hans væsen i en sådan grad, at mennesker ved synet af dem falder til jorden af ære-

frygt (Åb. 1,17 og Dan. 10,8). *Daniel* beretter om et møde med HERRENS Engel:

»Da jeg så dette vældige syn, blev der ikke kraft tilbage i mig, og mit ansigt skiftede farve og blev ligblegt, og jeg havde ingen kræfter mere. Da hørte jeg ham tale, og da jeg hørte det, faldt jeg bedøvet om med ansigtet imod jorden» (minder til forveksling om et epileptisk krampeanfald). Det er ikke ufarligt at møde en engel. For englene udstråler Guds væsen, og ingen kan som bekendt se Gud og leve.

Apostelen Johannes fristedes til at tilbede engelen, netop fordi Han udstrålede Guds hellighed og herlighed så stærkt, at Johannes sikkert har ment, at det var Gud selv, han så. Peter var mere søvngig i fængslet: Acta 12,7, HERRENS engel »stødte Peter i siden og vækkede ham».

Hvilken forskel på mennesker og engle. Vi er fulde af synd og vrangvilje overfor Gud. Selv som troende menneske er noget af det sværeste dette til stadighed at »blive i Ham». Englene er uden synd, bærere af Guds lysglans, og de bliver altid hos Gud. Han er deres rette element. – I Fadervor beder vi: ske din vilje på jorden, som den sker i Himmelen, og hermed udtrykker vi jo, at hos Gud er alting så super-godt, at det nok var en efterligning værd her på jorden. Hos Gud i Himmelen udfører englene Guds vilje til fuldkommenhed.

En af englenes fornemste opgaver er at *tilbede Gud*. En utallig skare omgiver Guds trone og priser Hans navn. Vi kan med god bibelsk ret sige, at der er en *utallig engleskare*. Gang på gang kaldes Gud for »Hærskarers Herre» (Sl. 80,20 og 84,13 – Zakarias 4,6 gange). Lukas beretter i forbindelse med Jesu fødsel, at en mangfoldig himmelsk hærskare viste sig for hyrderne på marken (2,13), og i 1. Kong. 22,19 siger Mika, at »jeg så HERREN sidde på sin trone og hele himmelens hær stå til højre og venstre for Ham ...». Da Peter ville forsvare Jesus med sværd, siger Jesus: »Mener du,

at jeg ikke kan bede Faderen, så Han med det samme sender mig mere end 12 legioner engle» (Mt. 26,53). 12 legioner = 72.000.

Der er *forskellige slags* engle. Ja, i den tidlige kirke talte man ligefrem om et helt engelehierarki. De forskellige hverv: forbillede på menighedstjenesterne.

Keruberne: er dem, som står Gud nærmest. Ezekiel beretter (9,3), at Guds trone hvilede på keruberne. Sl. 18,11 nævner, at Gud steg ned fra Himmelen, båret af keruber. Altså: Keruberne er i Guds umiddelbare nærhed, de bærer Hans trone, og det berettes aldrig, at de udsendes som sendebud til mennesker. De har altså en anden opgave end de egentlige engle, som jo ifølge Hebr. 1,14 er udsendt til hjælp for dem, som skal arve frelse. Vi hører om keruberne allerede i 1. Mos. 3,24, hvor de bliver sat til at vogte indgangen til Edens have. Det er mig bekendt den eneste gang, de optræder på jorden. – I 2. Mos. 25 får vi at vide, hvordan »nådestolen» – låget på pagtens ark – skulle udsmykkes med keruber, og der skulle ligeledes være kerubbilleder på forhænget mellem det hellige og det allerhelligste. – Jeg skal ikke komme nærmere ind på kerubernes udseende (se Ez. 1 og 10 og Åb. 4 – hjul og øjne).

Seraferne: Seraf betyder: ædel. Seraferne nævnes ofte sammen med keruberne. De er kærlighedens engle, der står om Guds trone og tilbeder Ham. I det hele taget er det serafernes særlige opgave at tilbede. – Selv om englene og altså herunder også seraferne normalt er usynlige for det menneskelige øje – og selv om deres legemlighed er af en anden art end vores, så taler de profeter, der har fået lov til at se seraferne, om, at de har tre par vinger. Englene har sandsynligvis ikke vinger, sådan som vi fejlagtigt ofte ser det gengivet – men seraferne har. De to par skjuler de sig med, hvilket siger noget om deres ærefrygt for Gud. Esajas fik det mest betagende syn at se i templet (6). Og dette syn var ikke bare en vision, men også en audition = han

En ærkeengel
Fra kirke i Echmiadsin, Armenien

hørte noget. Og hvad hørte han? Han hørte serafjerne råbe til hinanden: »Hellig, hellig, hellig er Hærskarers Herre, al jorden er fuld af Hans herlighed». Denne skønne Hellig-sang fra den himmelske gudstjeneste, som også afspejler sig i vores gudstjeneste ved indgangen til nadveren. Det er pudsigt, at de råbte til hinanden. Men mon ikke serafjerne ler, når de sådan prøver at overgå hinanden i lovprisning. Jeg forestiller mig, at de har det, ligesom den amerikanske præst, Dennis Bennett beretter det i sin charmerende bog: Kl. 9 om formiddagen. Menigheden havde oplevet fornyelse – mange havde mødt Gud, på en ny og gennemgribende måde, deriblandt præsten selv og hans bibliotekar (se side 51).

Hvis nogen synes, at det lyder en tak for overspændt, så står der altså bare det samme i vores salmebog. Hør, hvad Brorson siger i: Guds igenfødte, nylevende sjæle:

*HERRENS nyskabninger, I, som fik
mæle,
kan i Hans lovsang ej øve jer nok.
Lader dog hver sig for Faderen høre,
hvem der kan dejligst Hans nåde
kundgøre!
HALLELUJA, HALLELUJA!*

Jo, kunne vi dog bare i langt højere grad lære lovsangsten og tilbedelsen af serafjerne og englene.

Den Hellige Frans: Fader Seraficus. Modtog på Korsets ophøjelsesfest stigmaterne af en seraf, da han fordybede sig i lidelseshistorien. – En engel spillede violin for ham en hel nat under hans sygeleje.

Kræfter, magter, fyrstendommer, myndigheder og herskere. Hvad disse udtryk nærmere betegner, er svært at sige. Der er vidt forskellige udlægninger af disse dunkle ord. Nogle teologer mener, at her er tale om væsener i Himmelen af forskellig rang. Andre mener, at her blot er tale om rent menneskelige forhold (eks.: når der står fyrstendommer, refererer det til jordiske kongeriger). Man

kan selv undersøge dette spørgsmål i: 1. Kor. 15,24; Ef. 1,21; 3,10; 6,12; Kol. 16,2 og 10; 2,15; 1. Pet. 3,22. Evt. DDS 403, vers 2.

Ærkeenglene og englene: De har ikke bare tilbedelsens opgave, men er – som før nævnt udsendinge – tjenende ånder, som Gud tid til anden sender til mennesker med besked. Hebr. 1,14. I Åb. 8,2 nævnes 7 engle, som står for Guds åsyn. Fra tidligste tid har man i Kirken regnet disse 7 for de 7 ærkeengle – eller overengle. Bibelen nævner kun 2 af dem ved navn: Mikael = Hvem er som Gud (Dan. 10,13). Han betegnes i Dan. 12,1 som Guds Folks beskytter. Den anden er: Gabriel = Guds helt (Dan. 8,16 og Luk. 1,19). I de apokryfe bøger nævnes Rafael (Tobias 5,5).

Mikael og Gabriel spiller en betydningsfuld rolle i Gudsåbenbaringen – sammen med de utallige navnløse engle.

Mange af os har sikkert betragtet det med englene som noget perifert i kristentroen – ihvertfald ikke noget, der vedkommer frelsen. Det stik modsatte er tilfældet. Englene har frelseshistorisk betydning. Ved hvert eneste Guds indgreb i frelseshistorien er englene med – ikke bare som tilskuere, men som medaktører i Guds frelseshandlinger.

Keruberne spærrede vejen til Paradiset. Hagar (1. Mos. 16, Lot (1. Mos. 19), Abraham (1. Mos. 22) oplevede engleåbenbarelsen. Ligeledes Moses ved overgangen over det røde hav (2. Mos. 14). Ved den afgørende pagtsslutning på Sinai, hvor Gud gav de 10 bud til menneskeheden, var englene med. Der står i Acta 7,53 og Gal. 3,18, at loven blev formidlet ved engle – i Hebr. 2,2 at lovens ord er talt ved engle.

Og hvilken livlig aktivitet af engle var der ikke i forbindelse med vor Herres og Frelseres menneskeblivelse. Englens besøg hos Maria – hans advarsel til Josef angående flugten til Ægypten. Tilbedelseskoret for hyrderne på marken. Eller vi kan nævne englenes betydning ved Jesu fristelse i ørkenen. Og vi tænker med sorg på, at da Jesus havde allermest

brug for sine disciple – nemlig i fristelsens stund i Getsemane – da svigtede de alle som een. I denne smertenstunde var det ikke Faderen, der direkte trøstede Sønnen, men en HERRENS engel (Luk. 22,43). Englene ved graven – englene ved himmelfarten. Igen og igen møder vi dem. De er meddelagtige i Guds planer, har indsigt i Hans vilje, dog med een begrænsning: de kender ikke tidspunktet for Jesu genkomst (Mt. 24,36).

Englene var med ved alle frelseshistoriske begivenheder, men de kommer også til at spille en afgørende rolle ved Guds store dom. Ja, i de sidste tider skal englene på en særlig måde være medaktive i begivenhedernes gang. I samme grad som dæmonerne udgydes over jorden og Satans raseri tager til, i samme grad skal Gud udgyde sin Helligånd over de troende og bevare dem – bl.a. ved englevagt. Men de skal ikke bare bevare de kristne, men også være med til at virkeliggøre Guds dom over folkeslagene. Tænk f.eks. på, hvad Åbenbaringsbogen siger om de 7 vredesskåle og de 7 domsbasuner. Jesus siger selv (Mt. 25,31), at englene skal komme sammen med Ham i skyen, og at englene skal samle de udvalgte fra alle jordens ender (Mt. 24,31). Åbenbaringsbogen er givet apostelen Johannes af en engel, for at vise, hvad der skal ske i en hast (22,36). Da jeg er fuldt og fast overbevist om, at vi lever i de sidste tiders sidste tider, tror jeg, at vi vil komme til at opleve englenes beskærmelse på en særlig måde.

Nu er det jo nok de færreste af os, der har set engle, men det berettiger os ikke til ikke at regne med dem. – Det var jo også kun de færreste få i Bibelen, der så englene, men man regnede fuldt og fast med dem. – Da apostelen Peter var blevet udfriet af fængslet ved en engels hjælp, gik han straks hen til det hus, hvor hans troende venner var forsamlede (forøvrigt for at bede om, at han måtte slippe ud af lænkerne). Da en pige går ud og lukker op for ham, bliver hun så bestyrtet over, at »bønnesvaret» står klods op og ned af hende, at hun farer

ind og siger det til de andre. Og de siger, at hun må da ikke være rigtig klog, men da hun holder fast ved sit, mener de, at »det må være hans engel» (Acta 12,12ff). Man havde sikkert den forestilling, at enhver kristen har sin særlige engel, som, når han eventuelt åbenbarer sig, ligner det menneske, hvis engel han er.

Har hvert menneske en *skytsengel*? Jeg tror det. Og den bibelske begrundelse herfor finder jeg dels i beretningen om Peters engel, dels i Mt. 18,10, hvor Jesus siger, at vi må ikke ringeagte de små, »for deres engel i himmelen ...».

Englene er – som før sagt – ikke blot tilskuere til vor verdens dødsdrama, men medaktører. Spændt venter de på, om vi mennesker vil vende os til Gud og blive frelst. For de ved, hvilken afgrundsdyb lidelse og elendighed der venter de fortabte. Derfor bliver deres glæde også så usigelig stor, hver gang en synder omvender sig (Luk. 15). Har englene fået lov at glæde sig over dig? Ellers skulle du unde dem den glæde.

Jeg tror, at hvert menneske – ihvertfald hver kristen – har en skytsengel. Og jeg glæder mig til at hilse på min i himlen. Så vil jeg bede Ham om tilgivelse for alt det død, han måtte have for at få mig frelst hjem, og så vil vi begge to sammen tilbede Guds Lam en evighed lang.

For øvrigt er der een ting, englene ikke forstår og ikke kan: Peter siger i sit første brev (12), at englene attrår at få indblik i evangeliet. Men de kan ikke forstå det, for de ved jo ikke af egen erfaring, hvad synd er, og kender derfor heller ikke behovet for syndernes forladelse. Af samme grund kan de heller ikke synge de frelstes lovsang. Vores lovsang er større.

Eksempel: Broder Fritz – 1891 i Algier: »Gamle mor», sagde broder Fritz, »hvor De dog har det ensomt, er det ikke svært?» – »Nej, jeg er aldrig alene, min Frelser er hos mig, og så hører jeg bestandig sang». – »Hvorledes kan det forstås?» – »Jeg skal sige Dem, jeg begynder at synge, og så synger englene

med videre». — »Er det salmer, de synger?» — »Ja, særlig er der een, de tit synger. Den handler om Jesus Kristus som kongen. Men der er et vers, de aldrig synger. Det handler om forløsningen ved Kristi blod. Det vers synger de aldrig».

Nej, det med englene er ikke noget perifert. Kunne vi dog bare lære at regne noget mere med dem. Hvis vi ikke værdsætter englene, sådan som Jesus gjorde det, står vi heller ikke på Bibelens grund, og det får altid følger for vort trosliv (M. Basilea). Den ortodoks-lutherske præst Christian Scriver (1629-1693) nævner i sin berømte prædiken-samling »Sjæleskat» ofte englene og deres betydning. Han siger bl.a.: »Så må vi også have de hellige engles og alle fromme troendes selskab nær; thi skønt vi ikke i denne verden kan leve i synligt selskab med englene, så må vi dog være forvissede derom, at de stedse er om os og hos os på usynlig måde, og derfor må vi vise dem ærbødighed, så at vi ikke ved genstridig synd driver dem fra os».

Nej, vi ser ikke englene, men de er der. Ja, de er hos os nu. De er der ved gudstjenesten. Når apostelen Paulus i 1. Kor. 11,10 skriver disse for os gådefulde ord om, at kvinderne skal have noget på hovedet under gudstjenesten, så er det for englenes skyld. For de er der også og deltager i lovsangen og bærer vores bønner frem for Gud (Åb. 8,1ff). I Hebr. 13,2 nævner forfatteren, at de gæstfrie kristne ofte — uden at vide det — har haft engle på besøg.

Der var nogle i den første menighed, der gik over gevind. Som tidligere nævnt: Johannes ville tilbede engelen. Det fik han ikke lov til. Der var også andre, der ville dyrke englene, således at deres betydning blev overbetonet i forhold til Jesu gerning (Kol. 2,18). Den fare synes nu ikke at være den største under vore nordiske, folkekirkelige himmelstrøg. Faren er nok større i den ka-

tolske kirke, hvor man ganske vist ikke tilbeder englene, men beder til dem. Det skal vi ikke. Luthers ven *Melanchton* siger nogle kloge ord i den forbindelse:

»Den rette vej til at få del i englenes beskærmelse er at bede Gud om Hans beskærmelse, så udsender Han disse tjenere. Men det bliver Ham, til hvem både begæringen og takken må vendes». Og et ord af *Luther*: »De rare engle er vores vogtere og følgesvende, ja, vore tjenere. De passer på, at de kristne ikke påføres noget ondt. Jeg vil for min del hellere have en engel hos mig end 24 tyrkiske kejsere med al deres magt og styrke. Selv om de havde hundrede gange tusind geværer, så er det alligevel ingenting imod en engel».

Til sidst vil jeg nævne nogle nutidige engleåbenbarelses. Disse eksempler kunne suppleres i det uendelige. Jeg nævner dem for at de eventuelt kan blive os til hjælp, sådan at vi for fremtiden lærer at regne mere med Guds indgriben i hverdagen. Gud er underrets Gud også i dag. — Du skal ikke undre dig, hvis du en dag møder en engel. Men selv om du aldrig skulle se en engel el. lign., så er Guds beskærmelse og omsorg for dig lige virkelig. Ingen skal gå hen og få åndelige mindreværdskomplekser, hvis de ikke oplever noget mystisk i deres kristentro — f.eks. ser engle, eller taler i tunger eller profeterer. Det er nødvendigt at sige i disse karismatiske tider.

Men altså lige et par eksempler ifølge apostelens ord: »Åndsåbenbarelse gives den enkelte til fælles gavn»:

Montgommerys drøm.

Fra Englenes verden, side 50.

Lauritzen, side 64.

Engleåbenbarelsen i Frederiksværk.

Forkyndelsesspil på Kanaan og himmelfester.

Henning Vad Nielsen (†)

HILSEN FRA NORGE TIL DANMARK

TAKK for inspirerende dager på Landskonventet i Oppstandelseskirken i Albertslund! Det var første gang jeg som norsk Kirkelig Fornyelses Danmarkskontakt kunne delta. Takk for en, jeg vil tro, særdansk gjestfrihet og vennlighet. Jeg følte meg omsluttet av deres omsorg hele tiden. Oppstandelseskirken er et praktfullt bygg. Det var godt å feire messe og be tidebønner i kirken. Jeg opplevde Herrens nærvær i ord og sakrament. Biskop Bertils foredrag »Nær — i liturgien», sa det som skulle sies. Det førte oss inn i den stille og jublende glede det er å leve i og tilbe i Gud Faderens, Sønnens og Helligåndens nærhet. Takk for enkle og fine tidebønner. Jeg registrerte stor liturgisk frihet, preget av enkel verdighet og dyp, personlig fromhet.

Pastor Oles foredrag »Nær — i tiden», var alvorlig, og til tider en smule provoserende. Jeg tror nok vi må understreke gleden over Jesu gjenkomst sterkere. Eskatologi må ikke bli handlingslammelse eller pessimisme, men slitesterk og frimodig tjeneste i den kjempende Kirke. For meg står Jesu gjenkomst som den befriende og totale løsning på alle teologiske, liturgiske, sakramentale, ekumeniske, folkekirkelige, politiske, sociale og økonomiske problemer — og det er ikke lite! Vi ser med glede og jubel fram til den dagen vår store Gud og Frelser, Jesus Kristus, kommer igjen i makt og herlighet, for å dømme levende og døde. Kyrie eleison.

Ellers fikk vi oppleve forskjellige strømninger innen dansk kirkeliv. De unge kristne som sang og spilte, var et friskt pust. Jeg mener det er forståelig at mangfoldet av sanne kirkelige from-

hetsbevegelser og retninger gjenspeiles i Kirkelig Fornyelse, fordi det reflekterer noe av mangfoldet i Kirkens liv og tilbedelse. Skal fornyelsen nå ut til flere, må vi ikke innsnevre oss i en firkantet ensidighet. Da ender vi på kirkehistorisk museum. Jeg vil nevne at mange av oss i Norge ønsker å ta hele menneskelivets mangfoldighet med inn i Kirkelig Fornyelse: fredsarbeid, arbeid for de fattige og undertrykte, Amnesty International osv. Hele livet er ikke liturgi, men hele livet kan bli liturgi. Inkarnasjonens og eucharistiens mysterium frigjør oss til ekte medmenneskelighet.

Prosesjonen i Albertslund sentrum før vesperen var fin. Jeg var imponert over sokneprest Pouls mektige og frimodige sang gjennom Albertslunds gater. Gad vite hvor mange danske sogn det er som ser sin sokneprest slik?

Jeg fikk dessverre ikke anledning til å være med på generalkapitlet lørdag. Men ett er sikkert: Den Kirkelige Fornyelsen i Danmark vil fortsette. Uansett få eller mange, vil Gud Helligånden fornye Kirken. Jeg tror på en variert liturgisk utfoldelse, dyp fromhet, gleden over Herrens nærvær i ord og sakrament og på å trekke hele menneskelivets mangfoldighet inn i fornyelses-arbeidet. Ikke gi dere! Stå på! Jeg ønsker hver enkelt av dere alt godt. Takk til sokneprest Helge for hans gjestfrihet. Takk for inspirerende dager i det som med rette heter Oppstandelseskirken! Ære være Faderen og Sønnen og Helligånden, som i begynnelsen, så nå og alltid, og i all evighet! Amen.

Deres
Terje Tønnessen

HVORDAN KLARER JEG FRISAG?

JEG læste engang – det er vel omkring 10 år siden – en bog af en engelsk præst og forfatter (C. Morris, bogens titel var »Udenfor min dør«). Den gjorde et meget stort indtryk på mig og er med jævne mellemrum – foranlediget af sulten i Afrika, arbejdsløsheden, de dårlige vilkår vi byder vore syge, vore gamle osv. osv. – vendt tilbage i min erindring.

Det er nok sådan, at når man bliver ældre, så er der nogle spørgsmål, som bliver mere og mere påtrængende, og som det for mig er svært at slippe uden om, og nogle af disse tanker vil jeg hermed gerne delagtiggøre min læser i.

Bogen handler om hvordan denne præst, som var en særdeles fremtrædende mand i den økumeniske bevægelses forsøg på at finde frem til en fornyet og forenet kirke, en dag bliver stoppet ved at finde en lille mand fra Gambia liggende død af sult udenfor sin dør. På en gang kom hele kirkens liv til at se anderledes ud i dette perspektiv – sultens perspektiv! Morris bryder med sin hidtidige måde at forholde sig til kirken på, han efterlyser nu *gerningen*, og bogen bliver et krav om en helt aktuel og radikal indøvelse i kristendom. Det er uden for al tvivl at Jesu krav til mennesker ikke var, at de skulle tilbede ham eller lave teologi om ham, men *at de skulle følge ham!*

Hvis ikke Jesu ord og løfte »Alt hvad I har gjort imod en af mine mindste brødre har I gjort imod mig« kan sætte os igang, så må det være fordi vi ikke vil.

Der er ingen teologisk forklaring der kan overbevise os – der er kun vores egen samvittighed.

Vi stejler som fornuftige mennesker gør det over for de strenge krav som Jesus stiller til vore personlige ressourcer og kærlighed og medlidenhed.

I en hånd vending overfører vi bevidstheden om menneskelig lidelse fra vore hjerner til vore hjerner og gør det hele til *begreber*. Og begreber kan man

tage frem og snakke om og vende og dreje og sige til sig selv »at det er *ikke* fordi jeg ikke bekymrer mig eller tager stilling – men lige nu har jeg ikke tid« og så lægger vi dem i skuffen igen til en anden ledig stund.

Men det går ikke med »indrømmelsen«, det er både at have kagen og dog spise den.

Der må en omvendelse til – omvendelsen til handling i troskab mod *de ord* som man tager i sin mund og *den tro* man bekender sig til.

Hvis teologi ikke er »anvendt teologi« er der overhovedet ikke tale om teologi – siger Morris – den som kan dømme i den sag er den sultne mand fra den 3die verden med den indskrumpede mavesæk.

Djævelens navn i dag er *Verdenshung* og Guds navn er *Brød*. Her, siger han, stilles valget, her gælder det *for eller imod!*

Kirken skal ikke interessere sig for sig selv og sine dogmer og sin egen overlevelse – dens mission i verden er at finde en udvej så de sultne mennesker, de lidende mennesker kan overleve.

Fornyelsen kommer ikke fra en ny og rigtig teologi, men fra den handling, som måske kunne koste kirken alt, hvad den har. Og hvem er så kirken? Dig og mig! Og hvad gør vi?

Sidst i 50'erne, da England forberedte sprængningen af sin første brintbombe i Stillehavet, skreg alle op om mord, vedtog rasende resolutioner som protesterede, beklagede osv. osv. Men det var en 60 årig unitar der lige så stille hævdede alle sine sparepenge, købte en lille båd og sejlede midt ud i prøveområdet, som sin personlige protest. Selvfølgelig var det idiotisk og tåbeligt af ham, men hans handling fremkaldte en mærkelig respekt, fordi han var parat til at sætte sit liv på spil for sin overbevisning. Og alle vi hyggelige, velnærede og veletablede kristne sjæle gik i seng og rystede

bedrovet på hovedet og håbede på at nogen ville høre efter næste gang, men det er der ingen der vil, for vores protester forskrækker ingen. Kun den lille mand i sin båd gør politikerne utilpasse – men så dumme små mænd er der »heldigvis« ikke mange af – så de onde ting sker for næsen af os i stadig stigende omfang, 3/4 af verdens befolkning sulter, vi råber op og dulmer vores samvittighed, men er

vi som kalder os kristne en af »de små mænd«. Hvordan klarer jeg frisag?

Et sted i bogen siger Morris: »I religion som i roulettespil gælder det, at hvis du ingen indsats har, må du forlade spillet!«

Hvordan klarer jeg frisag?

Astrid Langkilde

SUBSKRIPTIONSTILBUD FOR RE-FORMATIOS LÆSERE

Ole Skjerbæk Madsen:
FORVANDLING OG FÆLLESSKAB
Forlaget Kontrast.

Bogladeprisen bliver 178 kr., men Reformatios læsere kan modtage bogen for 128 kr. og forsendelse 10 kr. Når bogen kommer, vil der være vedlagt et girokort. Bogen bestilles ved henvendelse til Forlaget Kontrast, Skovbovænget 48, 3500 Værløse. Bogen ventes at udkomme i

slutningen af 1985.

Bogen rummer en række af Ole Skjerbæk Madsens prædikener og foredrag igennem 10 års præstetjeneste. Af overskrifterne kan nævnes: Før Kristi genkomst. Nådegaverne: genkendelsen af Jesu nærvær. Brødet, vi ikke dør af. Gud er ikke døv. Gudinden og den hellige Treenighed. Skabelonmennesker og medmennesker. Helligåndens gave og so-neembedet.

NÆSTE KIRKESTÆVNE

Lørdag den 23. november 1985 kl. 14 i
Bethlehems kirken, København.

Evangelistsymboler –
Klip af Rose-Marie Mader

NYHED

I hellig tjeneste. Ved Poul Ulsdal og Christian Braw. Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse 1985. 11 sider. Kr. 5,-.

Af E. Rørdam Bonnevis anmeldelse i Kirkelig Information nr. 3-4, 1985 citeres:

På en smuk og værdifuld måde gennemgås kirketjenerens gerning før og under gudstjenesten.

Gerningen er først og fremmest en tjeneste ved alteret, hvor alting skal gøres rede: alterlysene skal tændes, alterkarrene, kalk og disk, skal anbringes, vinen hældes op i vinkanden, og vinbægrene anbringes på altersranken. Blomsterne sættes på alterbordet. Og messeklæderne skal tages frem.

Ja, det lyder almindeligt, men idet pjecen nævner dette, omtales alteret med dets lys, krucifiks eller syvarmet lysestage og alterbøger, så man får et blik tilbage til udviklingen gennem kirkens historie, og forstår de forskellige tings værdifulde og hellige betydning.

Det ville være en god idé, hvis menighedsråd købte et antal pjecer og uddelte dem til kirkens betjening og menighedsrådsmedlemmer. Også kirkegængere kunne ved at læse pjecen berige deres deltagelse i gudstjenesten.

Skriv til Kirkelig Samlings Bogeekspedition, Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.

NYHED

NYHED

Poul Ulsdal: En kamp for kirkens frihed. Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse 1985. 80 sider. Kr. 85,-.

Denne bog er udsendt i anledning af 20-året for udsendelsen af pjecen »Kirkens Ja og Nej». Der bringes ikke blot noget af pjecens »historie», men også dens »for-historie». Der gøres også et forsøg på at vurdere, hvilken indflydelse skriftet fik i den danske kirke. Bogens midterparti indeholder et genoptryk af selve pjecens tekst – »at læse på ny».

Bogen anmeldes i Kirkelig Information nr. 5/1985.

Skriv til Kirkelig Samlings Bogeekspedition, Kirkegade 88, 6700 Esbjerg. – Brug den som julegave el. lign.

NYHED

KNUD CHRISTENSEN

KIRKEGADE 9

3600 FREDERIKSSUND

RESERVERET POSTVÆSENENE I

RE-FORMATIO

udgives af

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Ansvarshavende redaktør:

Sognepræst *Knud Christensen*,
Kirkegade 9, 3600 Frederikssund.
Telefon 02-31 03 39.

Redaktionsudvalg:

Sognepræst *Ole Skjerbæk Madsen*,
Kleinsgade 2, 1976 København V.
Sognepræst *Anders Studsgård*,
Skovvænget 19, Skarrild, 6933 Kibæk.
Pastor *Poul Ulsdal*,
Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.
Cand. theol. *Peter Østerby-Jørgensen*,
Bispehavevej 115, 2.tv., 8210 Århus V.

Ekspedition:

Bladet koster 60 kr. årligt i abonnement, – for studerende 40 kr. årligt. Beløbet indbetales til kassereren for Fællesskabet KIRKELIG FOR- NYELSE, organist *Axel Madsen*, Carit Etlarsvej 5, 1.th., 1814 Frederiksberg C. Telefon 01-22 67 67 – Postboks 208 81 42.

Fællesskabet
KIRKELIG FORNYELSE

Formand:

Sognepræst *Poul Exner*,
Gymnasievej 4, 2620 Albertslund.
Telefon 02-62 28 38.

Bestyrelse iøvrigt:

Søster *Karen Bagge*,
Hørsholmsgade 22 D, 2.tv., 2200 København N.
Sognepræst *Olav Fog*,
Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330 Brande.
Sygeplejerske *Anna Hansen*,
Solvangsvej 26, 8400 Ebeltøft.
Organist *Axel Madsen*, kasserer,
Carit Etlersvej 5. 1.th., 1814 Frederiksberg C.

Medlemmer betaler 160 kr. årligt til fællesskab. Dette beløb omfatter også abonnement på Re-formatio. Ægtepar 190 kr. Studerende og pensionister betaler 80 kr. for enkelt medlemskab. Pensionistægtepar 95 kr.

INDHOLDSFORTEGNELSE

NR. 4 - OKTOBER 1985 - 28. ÅRGANG

<i>Gert Holthor:</i> Jesus beder for sin Kirkes enhed	65
<i>Poul Ulsdal:</i> Den nye norske højmesse	67
<i>Henning Vad Nielsen</i> (†): Engle – mystik og virkelighed	73
<i>Terje Tønnessen:</i> Hilsen fra Norge til Danmark	79
<i>Astrid Langkilde:</i> Hvordan klarer jeg frisag?	80
<i>Rose-Marie Mader:</i> Evangelistsymboler	82